

Türk İslam Düşünce Tarihi

İslam'da Aristoculuk

El-Kindi

(Ebu Yusuf Ya'kub bin İshak el-Kindi, yaklaşık d.
796- ö.866)

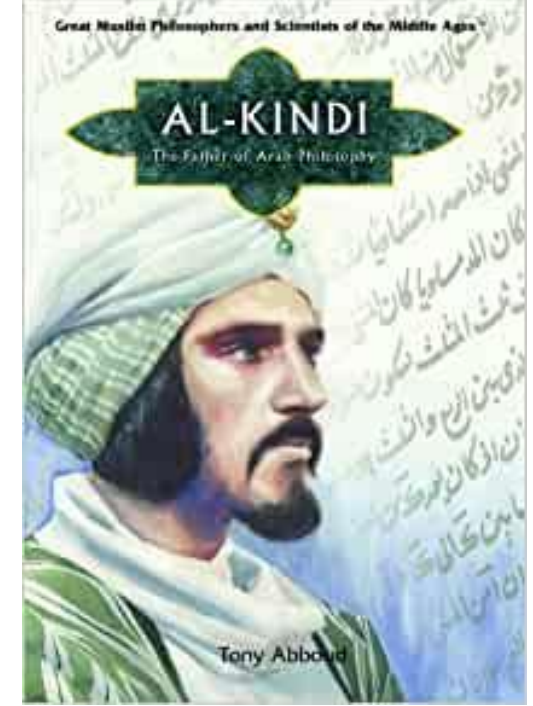
İlk Arap filozofu.

Yunan felsefesinin yanında doğa bilimleri ve matematiği incelemiştir. insani bir bilginin mümkün ve doğru olabileceğini kanıtlamaya çalışmıştır.

En tanınmış eseri:

Kitab-el-akl ve 'l-ma'kul

Doğacı İslam filozoflarına (Örn. Razi), ilk kelamcılara (Mu'tezile) eleştiriler kaleme almıştır. 10 kadar eser ve şerh yazmış olsa da bunların bir kısmı kaybolmuştur.

«...[Ç]eşitli din ve mezhepler arasındaki mücadelelerin kıyasıya devam ettiği III. (IX.) yüzyılda yaşayan Kindî, ... kelâmdan felsefeye geçişi sağlayan ilk İslâm filozofudur. Klasik kaynaklar ondan şu şekilde söz eder: “Kindî eski ilimlerin tamamını kuşatan, çağının yegâne âlimi ve hükümdar soyundan gelen bir Arap filozofudur” (İslam Ansiklopedisi; md. El Kindi).

El Kindi (yaklaşık, d.796-ö.866)

«Nereden gelirse gelsin, isterse bize uzak ve karşıt milletlerden gelmiş olsun, gerçeğin güzelliğini benimsemekten ve ona sahip olmaktan utanmamalıyız».

El Kindi'ye göre iki türlü bilgi vardır:

Doğa bilimi ve doğaüstü bilim. Doğada birliksiz çokluk ve çokluksuz birliğin yeri yoktur.

El Kindi'nin felsefeye yönelmesi, bazı İslam alimlerinin El Kindi'yi baskı altına almaya çalışmasına yol açmıştı. El Kindi

“Gerçekte varlığın hakikatının bilgisini (felsefî bilgi) edinenlere karşı çıkan ve onu küfür sayanın dinle bir ilişkisinin kalmaması gerekir”. (İslam Ansiklopedisi, md. El Kindi)

“

«Ortaçağ Avrupası'nda Alchindus olarak tanınan Kindî, Latince'ye çevrilen eserleriyle haklı bir şöhret kazanmıştır. Nitekim İtalyan filozofu ve matematikçisi Cardanus Heironimus (ö. 1567), De Subtilitate adlı eserinde dünyaca ünlü on iki seçkin âlim ve filozof arasında Kindî'yi de sayar ve onun altı nicelik hesabıyla ilgili eserinden söz ederek kendi alanında ondan daha iyisinin bulunmadığını söyler (Felsefî Risâleler, Önsöz, s. XVIII).

Buna rağmen Kindî'nin çeşitli çevrelerin baskı ve eleştirisine mâruz kaldığı, hatta Halife Mütevekkil-Alellah tarafından dayakla cezalandırıldığı, Benî Mûsâ diye tanınan ve dönemin büyük matematikçisi ve astronomu olan Muhammed ve Ahmed adlı kardeşlerin düzenledikleri komplo sonucunda çok zengin olan özel kütüphanesine el konduğu, fakat onların oyununu bozarak tekrar kütüphanesine kavuştuğu bilinmektedir (İbn Ebû Usaybia, II, 180-181).» (İslam Ansiklopedisi, md. El Kindi)

El Kindi (yaklaşık d. 796- ö.873)

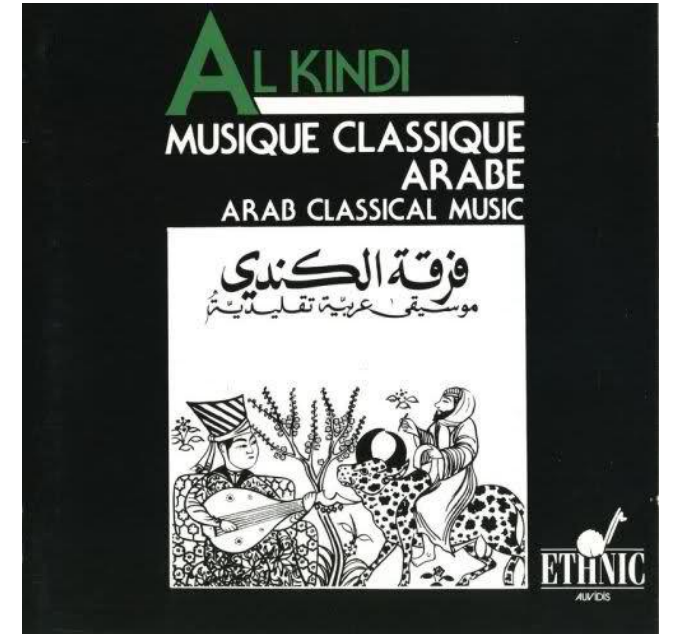
El Kindi, insan düşüncesinin kendi başına gerçekleri keşfetme yeteneğine sahip olduğunu söyler.

İslam felsefesi açısından bu düşünce bazı soru ve sorunları beraberinde getiriyordu:

İlki ve siyasal düşünce açısından en önemlisi, Kur'an ve hadislerin akli bir yorumunun mümkün olması anlamına geliyordu.

Diğer soru ve sorunlar ise, Allah'ın Kendinde Varlık ve İlk Nedenle özdeşleştirilmesi, bireysel ruhun ölümsüzlüğü...

Bu sorunlardan bazıları, Farabi tarafından tartışılmış ve çözüme kavuşturulmuştur:

Farabi (yaklaşık d. 871/872- ö. 950) Ebu Nasr Muhammed İbni Muhammed İbni Tarhan İbni Uzalak-el-Farabi

Felsefi tefekkürle İslamı yakınlaştırmaya çalışan ilk düşünürdür. Erdemli şehir düşüncesini (Medinet'ül Fazıla)Eflatun'dan etkilenerek geliştirdi. Bu çalışmasında kentin yöneticisi Hz. Muhammed'i, peygamberlik abasını giymiş, tüm insani ve felsefi erdemleri bünyesinde toplamış, örnek bir hükümdar olarak betimlediği düşünülür.

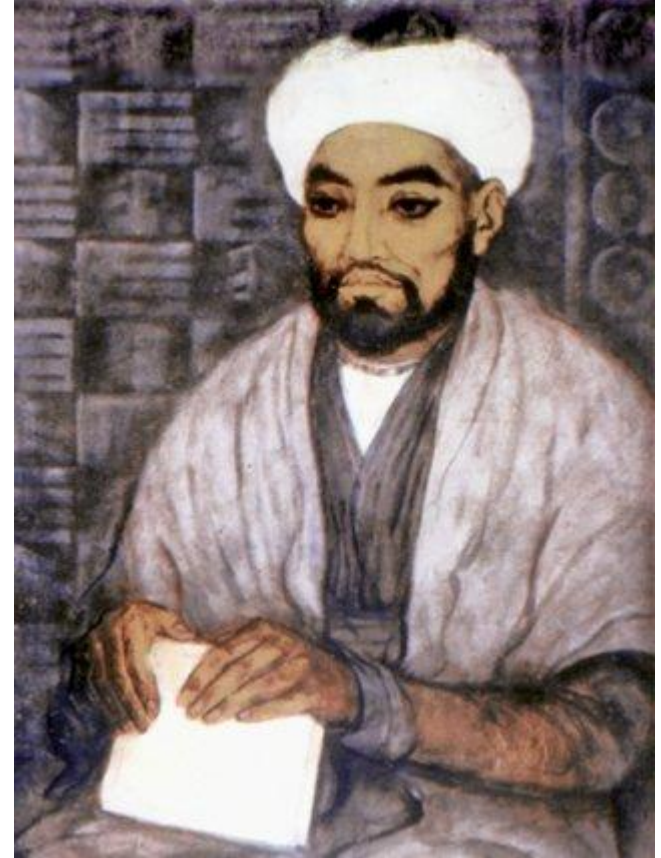
Başlıca eserleri:

Medinetü'L Fadıla (Erdemli Toplumun İlkeleri Üzerine)

Es Siyasa Medeniyye (Devlet Yönetimi)

Fusulu'l Medeni

Farabi için felsefe, sadece tanrısal gerçekleri bilmenin biri değil en üstün yoluydu: «Din felsefenin taklididir... Felsefenin değindiği herşey entelektüel algı veya düşünce üzerine kurulu iken dininkiler düş gücü üzerine kuruludur. Dinin simgeleştirdiğini felsefe tanıtlar» (Aktaran Black, s.105).

Farabi'nin Tablosu, İslam
Ansiklopedisi

Farabi

Farabi, “mânaları idrak etmek” anlamına gelen «hikmet»in Mezopotamya’da Kaldeliler çevresinde ortaya çıkmış, oradan Mısır’a geçmiş, oradan da Yunan’a geçtiğini ve Farabi’nin hikmeti yeniden kendi topraklarına getirmeyi kendine görev edinmiştir.

Farabi

Farabi'ye göre siyaset, davranış bilimidir. Bir yanda bir bütün olarak ruhun bilgisini gerektirir. Öte taraftan aynı zamanda gözleme ve deneyime dayanan pratik bilgiyi de kapsar.

Farabi'ye göre tıbbın amacı sağlık olduğu gibi siyasetin amacı da insanların genel refahıdır (maslahat).

Medinetü'l Fazıla'da Platon gibi, kent yönetimlerini çeşitli iyi ve aykırı rejimler olarak ideal tiplere ayırarak inceler.

Farabi

«Kötülük sadece bilgisizliğin sonucu değildir, aynı zamanda kasıtlı ve iradi olabilir»

- **Farabi, siyasi felsefeye dair iki eser yazmıştır. Bunlar «Medinetü'l Fazıla» ve «Siyaset-ül medeniye».**

Devletin nasıl ortaya çıktığını tartışır. Bu tartışmadan sonra insan topluluklarını sınıflandırır.

Toplumları sınıflandırırken, ihtiyaç, dayanışma ve ahlâkî yetkinliği gerçekleştirebilme imkânını kriter olarak kullanır. Buna göre insan toplulukları tam gelişmiş ve az gelişmiş olmak üzere ikiye ayrılabilir. Tam gelişmiş olan topluluklar küçük (şehir), orta (devlet) ve büyük (birleşik devletler) diye üç gruba ayrılır. Az gelişmiş topluluklar da aile, sokak, mahalle ve köy olmak üzere dörde ayrılır.

Fârâbî, medenî toplumların tasnifinden sonra devlet (medîne) şekilleri üzerinde durarak bu konuda faziletli olan ve olmayan devlet diye başlıca iki topluluktan söz eder.

Farabi

Medinetü'l Fazıla'da iki toplum tipini karşılaştırır. Faziletli toplum ve Faziletsiz toplum. Eflatun gibi, konuyu ideal tipler yaratarak inceler:

Farabi'ye göre iki tür toplum vardır.

1. Faziletli toplum
2. Faziletsiz toplum

Faziletli toplum, felsefi olarak aydınlanmış kişilerin yönetiminde. Seçim yoluyla yönetici belirlense de seçilenler, felsefi olarak aydınlanmış kişilerdir.

Faziletsiz toplumda, zümreler birbiriyle devamlı savaş halindedir. Amaçları maddi arzuları doyurmak ve zenginliği ele geçirmektedir. Servet, hur, iktidar ve şehvet onların ilgisini eker. Kuvvetle idare edilirler ve yalnız kuvvetlilerle zayıflar arasında gizli bir sözleşmeden güven bulurlar.

Faziletsiz toplumun türleri bulunmaktadır;

- hırs, sefahat ve istibdatın hüküm sürdüğü bilgisiz bir toplum;
- Fazileti/erdemini bilmeyen ve kendini düşüklüğe bırakmış kötü bir toplum;
- hiçbir hedefi olmayan bozulmuş bir toplum;
- başlangıçta iyi iken sonradan değişen değişmiş bir toplumdur.

Farabi, bu devlet tiplerini sınıflandırmak için devlet reisinin zihnî ve ahlâkî yapısının, idarecilerin adalet, hukuk, ahlâk ve insanlık anlayışlarını dikkate alır.

Farabi'nin Kısa Hayat Hikayesi

- Muhtemelen Türk kökenli İslam alimi.
- Türkistan'ın Fârâb şehri (bugünkü Kazakistan sınırları içinde eski bir şehir olan Otrar) yakınlarındaki Vesiç'te yaklaşık (871-72) yılında doğduğu sanılmaktadır.
- Yaşamı hakkında çeşitli menkıbeler, rivayetler olsa da detaylı ve sağlıklı bir bilgi bulunmamaktadır. Menkıbeler, Farabi'yi yaşadığı dönemde şöhretli bir alim olduğunu, üzerinde kendisiyle özdeşleşmiş bir Orta Asya Türk kıyafeti (Sufi kıyafeti, bkz Henry Corbin) giydiğini yazar.
- İslâm dünyasında El Kindî'nin başlattığı felsefî harekete ve onun şekillendirdiği Meşşâî akıma, kendi inanç ve kültürünün temelini oluşturan ulûhiyyet, nübüvvet ve meâd akîdesinin yanı sıra Eflâtun ve Yeni Eflâtunculuk'tan aldığı bazı unsurları da katarak eklektik bir sistem kuran Fârâbî, kazandığı haklı şöhretten dolayı Aristo'dan sonra "Muallim-i Sâni" unvanıyla anılmıştır. "Sen mi daha bilgilisin, Aristo mu?" diye soranlara, "Eğer Aristo'ya yetişseydim onun en seçkin talebelerinden olurum" diyerek kendinden beklenen ölçülü davranışı göstermiştir. "Sürekli damlayan su taşı deler" özdeyişinden hareketle başarının sırrını belli bir konu üzerinde yoğunlaşmada gören filozof (*Risâle fîmâ yenbağî*, s. 63), belki de bu sebeple Aristo'ya ait *Kitâbü'n-Nefs'in* (*De Anima*) kenarına kesretten kinaye olarak, "Ben bu kitabı yüz defa okudum" diye yazmış, yine Aristo'nun *es-Semâ'u't-Tabi'i* (*Fizika*) adlı eseri için, "Ben bunu kırk defa okudum, yine de okumak ihtiyacını hissediyorum" demiştir (İbn Ebû Usaybia, III, 227; İbn Hallikân, V, 156).

Farabi (yaklaşık d. 871/872- ö. 950)

Bilim ile şeriatı uzlaştırmayı dener.

Bilimin üç kaynağı vardır:

Duyu,] Vasıtasız bilgi
akıl,	
Nazar] Vasıtalı bilgi

Sezgi ise bilgiye ulaşma aracıdır.

«**Bilgi Teorisi.** Fârâbî bilginin kaynağının duyular olduğunu savunarak Eflâtun'un "doğuştan bilgi" teorisini reddeder. Ona göre yeni doğmuş bir çocuğun zihni bomboştur; fakat düşünme melekelerine ve algı aracı durumundaki duyu organlarına sahiptir. Bu organlar vasıtasıyla çocuk bilinçsiz olarak dış dünyadan sürekli izlenimler alır. Zaman içinde bölük pörçük ve gelişigüzel oluşan bu bilgi birikimi şuurun teşekkülü ile ifadesini bulunca bazıları çocuğun bunları doğuştan getirdiğini zannederler. Halbuki akıl duyu deneylerinden başka bir şey değildir. Bu deneyler ne kadar çok olursa insan zihni o kadar mükemmel akla sahip sayılır. Şu var ki duyular nesnelere buldukları şekliyle algıladığı için duyu bilgileri tikeldir; akıl ise bunların analiz ve sentezini gerçekleştirip tümelin bilgisine ulaşır ve mukayeseler yaparak yeni bilgiler üretir. Aklî bilginin temelini duyu bilgileri oluşturduğu için filozof sonradan Kant'ın da tekrarlayacağı şu cümleyi ısrarla vurgular: "Duyu verileri dışında aklın kendisine özgü bir işi yoktur» (İslam Ansiklopedisi, md. Farabi)

Farabi

Farabi'nin Kelamcılar üzerinde etkili bir filozof olmuştur.

Gazali, her ne kadar Farabi ve İbni Sina'ya hücum ettiyse de, kendi düşüncelerinde Farabi'den yararlanmıştır.

Farabi'nin takipçilerinden örnekler:

Fahreddin Razi (Farabi'nin determinist irade kuramını taklit etti.)

Nasir Tusi (Ahlak görüşünü geliştirdi.)

Kınalızade Ali Efendi

Tasavvufa etkisi:

Muhyiddin İbni Arabi, Farabi'nin kavramlarını geliştirir.

Osmanlı'da Şeyh Bedrettin Simavi, Varıdat adlı kitabında Farabi'nin dini sembolizminden yola çıkar.

Not. 11. ve 12. yy'da eserleri Latinceye çevrilmiş ve batı felsefesini de etkilemiştir.

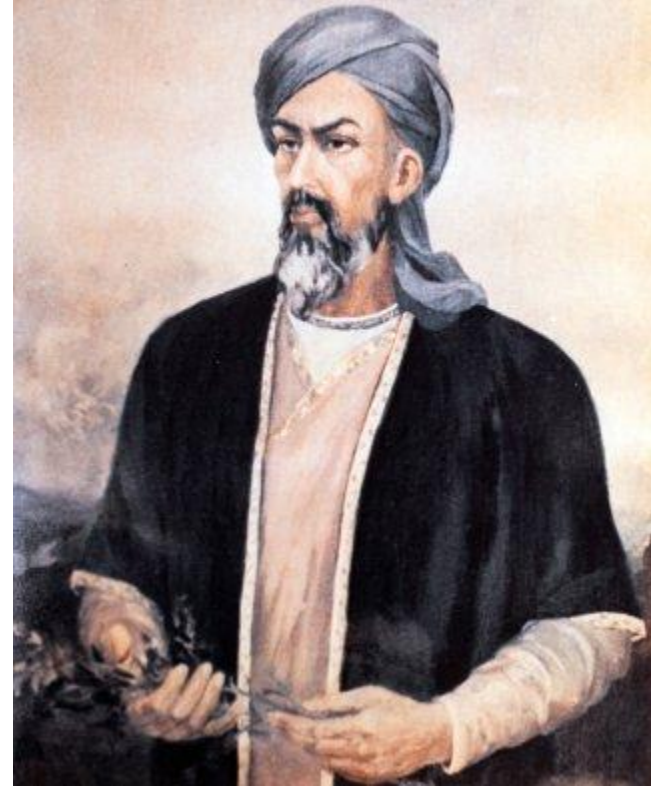
İslâm filozofları arasında akıl kavramını çeşitli eserlerinde bütün boyutlarıyla inceleyen düşünür Fârâbî olmuştur.

İbni Sina (Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ (yaklaşık d. 980/81- ö. 1037)

«İbn Sînâ, İslâm felsefesi geleneğinin Fârâbî okulu içinde yer alan en büyük düşünürdür.

Kelâmdan felsefeye geçişi sağlayan El Kindî, onu terminoloji, metot ve problemleriyle sistemleştiren Fârâbî, kendi dönemine kadar gelen bu birikimi yeni baştan işleyerek zengin bir külliyyat halinde toplayıp değerlendiren İbn Sînâ olmuştur.

Fârâbî, mantık alanındaki katkılarından dolayı “Muallim-i Sâni” olarak anılır; İbn Sînâ’ da felsefe ve diğer ilimleri sistematik hale getirdiği için “eş-şeyhü’r-reîs” olarak anılır (İslam Ansiklopedisi, Md. İbni Sina)

İbni Sina

17. Yüzyıla kadar tıp ve felsefe alanını, günümüze kadar İran felsefesini etkilemiştir.

İbni Sina: Hayat Hikayesi

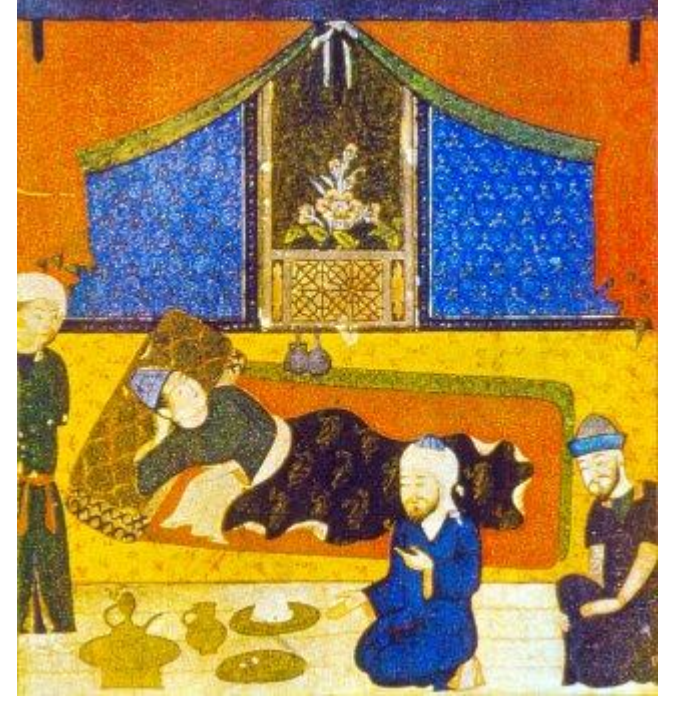
Buhara yakınındaki Efşene köyünde doğdu.

Talebesi Cûzcânî'ye yazdırdığı hayat hikayesini kaleme almıştır.

Batı'da «Avicenna» olarak bilinir.

Babası, Abdullah, iyi eğitim görmüş, Buhara'da yaşayan ve İsmâilî dâîlerle sürekli irtibat halindeydi. Bu irtibat neticesinde evi felsefe, geometri ve Hint matematiğiyle ilgili konuların tartışıldığı bir merkeze dönüşmüştü. Kendisini bu tartışmaların içinde bulan İbn Sînâ erken denilebilecek bir çağda felsefî konulara âşinalık kazandı.

İbn Sînâ olağan üstü bir zekâyâ sahip olduğu için küçük yaşta dikkatleri üzerinde topladı. Önce Kur'an'ı ezberledi; dil, edebiyat, akaid ve fıkıh öğrenimi gördü. (İslam Ansiklopedisi, Md. İbni Sina)

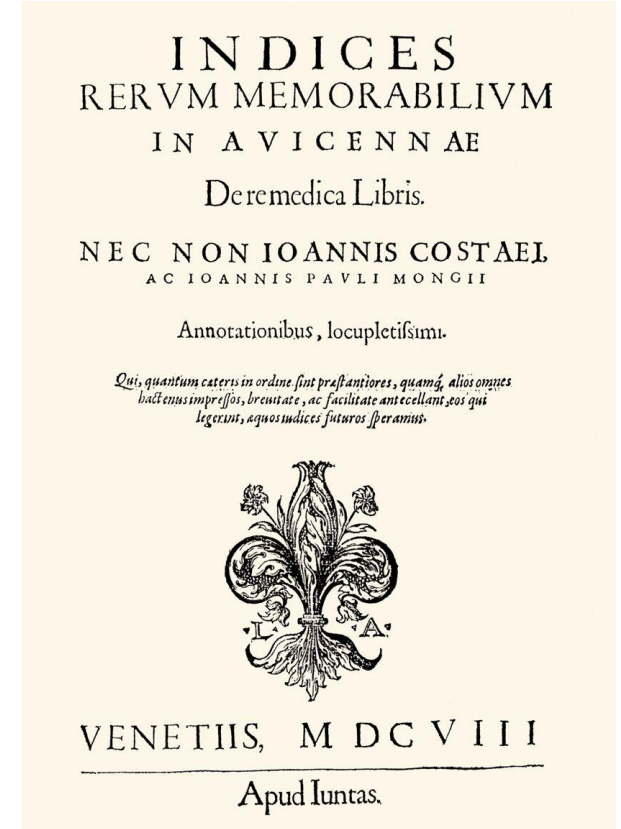
İbn Sînâ 'nın yeğenini muayenesi minyatürü, İslam Ansiklopedisi

Aristo'nun *Metafizika* adlı eserini defalarca okumasına rağmen eseri anlamadığını düşünen İbni Sina, Fârâbî'nin bu kitap üzerine yazdığı incelemeyi okuduktan sonra konuya vakıf olduğu belirtilir.

İbn Sînâ, Sâ mânî Hükümdarı Nûh b. Mansûr'un hastalanması üzerine saraya davet edilmiş ve henüz 18 yaşında saray hekimliğine getirilmiştir.

Samani devleti'nin 1005 yılında çökmesinden sonra, İbni Sina, Buhara'yı terk etmek zorunda kalmıştır.

Önce, Hârizm'de bir kasaba olan Gürgenç'e oradan da Nesâ, Bâverd, Tûs, Şakkân, Semnîkân ve Câcerm'e uğradıktan sonra Ziyârî Devleti Hükümdarı Kâbûs b. Veşmgîr ile buluşmak amacıyla Cürcân'a gitti. Burada, daha sonra kendisinden hiç ayrılmayan ve biyografisini kaleme alan Ebû Ubeyd el-Cûzcânî ile tanıştı.

İbni Sînâ'nın *el-Kānûn fi't-ṭib* adlı eserinin Latince tercümesinin kapak sayfası (Venedik 1608)
Görsel. İslam Ansiklopedisi

İbni Sina

Samani devleti'nin 1005 yılında çökmesinden sonra, İbni Sina, Buhara'yı terk etmek zorunda kalmıştır.

Önce, Hârizm'de bir kasaba olan Gürgenç'e oradan da Nesâ, Bâverd, Tûs, Şakkân, Semnîkân ve Câcerm'e uğradıktan sonra Ziyârî Devleti Hükümdarı Kâbûs b. Veşmgîr ile buluşmak amacıyla Cürcân'a gitti. Burada, daha sonra kendisinden hiç ayrılmayan ve biyografisini kaleme alan Ebû Ubeyd el-Cûzcânî ile tanıştı.

7 yıl sehayatten sonra rahat bir ortama kavuşmuştur. Daha sonra, Büveyhî Hükümdarı Şemsüddevl'e tedaviyi yapan İbni Sina, Büveyhi hükümdarının vezirliğini de yapmıştır. Vezirlikten sonra eş-Şifâ eserini yazmaya başlamıştır.

Büveyhilerle arasının açılmasından sonra gizlice İsfahan'a gider. İsfahan'da kaldığı yıllar boyunca nisbeten sâkin bir hayat süren İbn Sînâ, Gazneli Hükümdarı Sultan Mesud'un İsfahan'ı almasından sonra evinin ve kütüphanesinin yağmalanması üzerine büyük bir sarsıntı geçirir. Kulunç hastalığına yakalanan İbni Sina, Hemedan'a yapılan bir sefer sırasında hayatını kaybeder.

Fotoğraf: İbni Sina'nın anıt mezarı, Hemedan. Kaynak. İslam Ansiklopedisi